

Вх. № 2
Від 23.09.2020

Голові Спеціалізованої вченої ради для
присудження ступеня доктора
філософії ДФ 44.887.001 в Полтавській
державній аграрній академії
д.е.н., доценту Зось-Кіору М.В.

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу
Кобченка Михайла Юрійовича
на тему: «Менеджмент ефективності землекористування
сучасних аграрних підприємств»
на здобуття ступеня доктора філософії
в галузі знань 07 «Управління та адміністрування»
зі спеціальності 073 «Менеджмент»

1. Ступінь актуальності обраної теми. Дисертаційна робота Кобченка М. Ю. присвячена дослідженню теоретико-методичних та практичних засад розвитку системи менеджменту ефективного землекористування в сучасних агроформуваннях. Актуальність даної проблеми обумовлюється тим, що в Україні за період земельної реформи ліквідовано монополію держави на земельну власність, відбулося становлення приватної власності на землі, запроваджено платність землекористування, упорядковано структуру сільськогосподарського виробництва та створено нові агроформування, започатковано і майже завершено формування земельного законодавства. Існування високої конкуренції на ринку прав оренди земельних ділянок та інших ресурсів вимагає від аграрних підприємств узгодження своєї стратегії з динамічними потребами суспільства. Забезпечення сталості землекористування є не тільки внутрішньою проблемою системи менеджменту аграрного підприємства, а й значною мірою зачіпає інтереси територіальних громад та впливає на рівень сільського розвитку. Тому наукового осмислення потребують питання ідентифікації ризику в проєктуванні сталих конкурентоспроможних систем землекористування. Актуальними є проблеми ідентифікації засобів реалізації інвестиційної активності з інтегрованими заходами ресурсозбереження, що звужує активність аграрних підприємств у сфері екологоощадного землекористування. З огляду на це, наразі виникає нагальна потреба у розробленні і упровадженні системного підходу до

актуалізації менеджменту ефективності землекористування, націленого на забезпечення конкурентоспроможності сучасних аграрних підприємств.

Дисертаційна робота виконана у відповідності до плану науково-дослідної роботи Полтавської державної аграрної академії, зокрема, в межах тем: «Управління соціально–економічною системою в умовах національних і глобалізаційних викликів», у якій запропоновано підходи до проектування сталого ефективного землекористування аграрних підприємств на основі стимулювання інвестиційної активності, розроблення та запровадження екологічно спрямованих механізмів забезпечення економічної результативності (державний реєстраційний номер 0117U003102); «Управління соціально–економічним розвитком агропродовольчої сфери України», в якій запропоновано засоби підвищення конкурентоспроможності прийнятої моделі землекористування аграрних підприємств на основі оптимізації перерозподілу виробленої продукції у відповідності до попиту ринку та потреб внутрішнього споживання (державний реєстраційний номер 0118U005208); «Управління національною безпекою в умовах глобалізаційних викликів: макро-, мікро-, регіональний та галузевий рівні», в якій автором визначено умови розвитку активності суб'єктів господарювання в сфері агроекологічних інвестицій та контролю динаміки земельного фонду регіону (державний реєстраційний номер 0118U005209).

Вказане переконує в актуальності обрання теми дисертації, ідентифікації предметно-об'єктної сфери, мети та завдань представленого дослідження.

2. Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Сформульоване дисертантом наукове завдання щодо обґрунтування теоретичних, методичних та прикладних положень стосовно формування та функціонування системи менеджменту ефективності землекористування сучасних аграрних підприємств знайшло нове вирішення в представленому дослідженні. При цьому автором дисертаційної роботи була використана достатня кількість інформаційних джерел, зокрема, наукових праць з питань економічної теорії, економіки агропромислового виробництва, зовнішньоекономічної діяльності, менеджменту, маркетингу, а також матеріали нормативно-правового, статистичного та аналітичного характеру. Виклад матеріалів дослідження в дисертації є логічним та послідовним. Окреслені завдання дослідження є вичерпно сформульованими в контексті поставленої мети, а залучення необхідного методичного інструментарію дозволило автору отримати необхідні наукові результати для досягнення мети дослідження. Зміст дисертації відповідає її темі. Рекомендації автора, висвітлені в дисертації, пройшли виробничу апробацію, що підтверджується відповідними документами. Зазначене є свідченням достатнього рівня обґрунтованості та

достовірності наукових положень, висновків та рекомендацій.

3. Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. У дисертації визначено мету дослідження, яка полягає у розвитку теоретико-методичних засад та розробці практичних рекомендацій щодо формування системи менеджменту ефективності землекористування сучасних аграрних підприємств. Відповідно були поставлені завдання теоретичного, методичного та прикладного характеру. Ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи дає підстави констатувати, що в цілому автору вдалося вирішити завдання та досягти поставленої мети. Завдання співвідносяться з ознаками наукової новизни дослідження, що свідчить про оригінальність обраних автором шляхів вирішення зазначених завдань.

Наукові положення, висновки та рекомендації, викладені в дисертаційній роботі, є обґрунтованими з теоретичної і методичної точки зору та достовірними, базуються на сучасних теоріях, працях зарубіжних та вітчизняних науковців щодо формування системи менеджменту ефективності землекористування сучасних аграрних підприємств, аналізі статистичних даних. Крім того, наукові положення підтверджені вітчизняним досвідом розвитку аграрних підприємств.

У процесі дисертаційного дослідження використовувалися наступні методи: монографічний (при дослідженні теоретичних основ менеджменту ефективності землекористування аграрних підприємств, передумов та призначень природнього процесу зміни характеру землекористування), абстрактно-логічний (для узагальнення впливу практики землеробства на процес менеджменту ефективності землекористування для забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств), економіко-статистичний (при класифікації підходів землекористування в двомірній системі перетворення природних ресурсів на суспільні блага), статистичного моделювання (при визначенні ефективних умов реалізації технологічної системи землекористування в процесі досягнення цілей забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств), розрахунково-конструктивний (при обґрунтуванні концепції розвитку агроінвестування в системі проектування засобів підвищення ефективності землекористування), інвестиційного аналізу (при аналізі інвестиційної привабливості засобів забезпечення конкурентоспроможності аграрного підприємства при поточній системі землекористування на базі розробленого проекту виробництва органічних добрив на основі біогазової технології переробки рослинницької продукції), імітаційного моделювання (при дослідженні економічної еластичності результатів інвестиційного проекту до зміни ключових параметрів

їх реалізації) та ін. Для проведення відповідних розрахунків використовувалися програми Project Expert, MS Excel 2013, SPSS 13.0, Statistica 6.0.

Об'єкт, предмет та мета роботи логічно пов'язані. Об'єктом дослідження є процес менеджменту ефективності землекористування, що забезпечує конкурентоспроможність аграрних підприємств. Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних та практичних засад управління сільськогосподарським землекористуванням.

Дисертаційна робота має логічну структурну побудову, її зміст повною мірою розкриває тему наукового дослідження. Між розділами та підрозділами роботи є належний взаємозв'язок, всі розділи містять рисунки, таблиці, посилання на літературні джерела. Наведені в роботі дані підтверджені в ході дослідження. Висновки до розділів дисертаційної роботи та загальні висновки до неї є логічними й підтверджені результатами апробації на 15 науково-практичних конференціях, публікацією у наукових спеціалізованих виданнях, впровадженням авторських пропозицій у діяльність відповідних організацій.

Отже, вищезазначене дає підстави стверджувати, що основні положення, висновки і рекомендації дисертаційної роботи достатньо обґрунтовані і достовірні.

Дисертантом отримані результати, що містять елементи наукової новизни. До найбільш значущих здобутків можна віднести такі наукові положення:

- удосконалено концептуальні засади менеджменту ефективного землекористування аграрних підприємств на основі принципів агроекологічного інвестування, яке здійснюване шляхом оптимального розподілу результатів господарської діяльності по каналах реінвестування та поточного споживання створеного аграрним підприємством продукту в довгостроковому періоді, що дозволяє оптимальним чином забезпечувати прибутковість та екологічну сталість землекористування (пп. 3.1);

- запропоновано модель менеджменту ефективності землекористування аграрних підприємств, яка ґрунтується на динамічному програмуванні Белмана і формує умови економічного обґрунтування плану агроекологічного реінвестування основної продукції через оптимізацію режиму інтенсивності землекористування в аграрному підприємстві, що дозволяє моделювати оптимальну управлінську реакцію керівництва аграрних підприємств на зміни в економічних та екологічних параметрах землекористування на відповідних етапах виробництва сільськогосподарських культур (пп. 3.2);

- представлено організацію проєктування системи управління землекористуванням конкурентоспроможного аграрного підприємства, яке засноване на агроекологічному інжинірингу як модифікації систем ведення

сільського господарства шляхом застосування екологічних принципів відповідального управління на основі апробації інвестиційних проєктів виробництва органічних добрив з біогазу, що дає змогу отримати економічні переваги від продукції з низьким ринковим попитом і суттєво підвищити ефективність землекористування та конкурентоспроможність аграрного підприємства загалом (пп. 3.3);

- систематизовано теоретичні засади менеджменту землекористування аграрних підприємств, які сформовані на основі організаційно–економічного механізму управління як сукупності інструментів і методів впливу на процеси використання земельних ресурсів та пов'язаних із цим трансформаційних процесів у господарській активності аграрних підприємств для забезпечення соціально-економічного зростання та розширеного відтворення природних ресурсів, що дозволяє сформувати умови закономірного розвитку конкурентоспроможності виробництва та сталості ресурсного потенціалу аграрного підприємства (пп. 1.1);

- висвітлення організаційно–технологічних передумов управління ефективним землекористуванням аграрних підприємств, які засновані на «лендменеджменті» як системі управління землекористуванням, яка представлена ієрархією взаємно погоджених критеріїв інтенсивності землекористування, орієнтованих на отримання необхідного для забезпечення беззбитковості обсягу сільськогосподарської продукції, з оптимальною агроекологічною інвестиційною активністю, орієнтованою на вкладання у підтримання стабільного рівня продуктивного потенціалу земельних ресурсів, що забезпечує еволюційне становлення природних механізмів формування економічної результативності (пп. 1.2);

- проведено типологізацію землекористування аграрних підприємств, яка заснована на кластеризації аграрних підприємств за видами ефективності землекористування в залежності від питомих витрат гумусу та питомого прибутку, що дозволяє сформувати систему управління на основі агроекологічних умов виробничих програм аграрних підприємств з дотриманням позитивного балансу гумусу (пп. 2.2);

- адаптовано методичний підхід щодо проведення параметричного аналізу менеджменту землекористування сучасних аграрних підприємств, який ґрунтується на побудові матриці виграшів у системі ігрового моделювання організаційної поведінки керівництва аграрних підприємств на першому етапі та тривимірних поверхневих контурних картах для оцінки розподілу аграрних підприємств на другому етапі, що дозволяє виявляти складні нелінійні взаємозв'язки між основними параметрами системи менеджменту землекористування аграрних підприємств (пп. 2.3).

Отримані у дисертаційній роботі результати, висновки та рекомендації мають теоретичне та практичне значення.

Наукове значення отриманих у процесі дослідження результатів полягає в розробленні теоретико-методичних засад щодо менеджменту ефективності землекористування сучасних аграрних підприємств.

Практичні рекомендації, що містяться в дисертації, впроваджено в діяльність Департаменту агропромислового розвитку Полтавської обласної державної адміністрації (довідка № 01-18/161 від 14.01.2020 р.), Департаменту агропромислового розвитку та захисту довкілля Запорізької обласної державної адміністрації (довідка № 2027/01-00 від 13.07.2020 р.), СТОВ «Спілка селян «Тростянець» Полтавського району Полтавської області (довідка № 142 від 17.12.2019 р.), С(Ф)Г «Сад» Решетилівського району Полтавської області (довідка № 261 від 20.12.2019 р.), С(Ф)Г «Івко В.І.» Решетилівського району Полтавської області (довідка № 12 від 28.01.2020 р.).

До основних розробок, які мають практичне значення, слід віднести рекомендації з організації умов підвищення ефективності управління землекористуванням аграрних підприємств на принципах агроекологічного реінвестування, що дозволяють задовольнити економічні інтереси аграрних підприємств за одночасного забезпечення основоположних засад сталого землекористування.

Окремі положення дисертаційної роботи використовуються у навчальному процесі Полтавської державної аграрної академії при викладанні дисциплін «Управління потенціалом підприємства», «Менеджмент організацій», «Операційний менеджмент», «Аграрний менеджмент» (довідка № 01-11/238 від 23.12.2019 р.).

Щодо змісту дисертаційної роботи, то слід відзначити, що дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Основний зміст роботи викладено на 206 сторінках. Робота містить 6 додатків на 25 сторінках, 193 найменування в списку використаних джерел, 26 таблиць, 38 рисунків.

Робота написана українською мовою. Стиль викладення матеріалів дослідження відповідає вимогам, що висуваються до наукових праць такого рівня, вирізняється науковістю, системністю, обґрунтованістю, логічністю та послідовністю. Мета дослідження відповідає темі дисертаційної роботи. Зміст сформульованих наукових завдань структурно та логічно узгоджений, їх кількість є достатньою для розкриття теми дисертації та досягнення поставленої мети.

Кожен з розділів та підрозділів роботи містить результати, що становлять науковий інтерес та є обґрунтованими і достовірними.

Так, у першому розділі «Теоретичні засади менеджменту ефективності землекористування аграрних підприємств» на основі аналізу та узагальнення основних наукових поглядів доведено, що сучасний ефективний метод менеджменту ефективністю землекористування повинен ґрунтуватися на розробці моделей із забезпечення необхідних соціально-економічних й екологічних пропорцій, що сприяє створенню передумов зацікавленості економічних агентів у самоініціативності збереження якісних показників земельних угідь (с. 31-37). Як підсумок дослідження організаційно-економічного механізму ефективного землекористування, сформоване власне авторське тлумачення його сутності (с. 37-45). Зроблено висновок, що стратегія ефективного землекористування повинна будуватися на пріоритетному розвитку екологічної складової сталого розвитку (с. 52-62). У результаті проведеного дослідження, автор запропонував сучасну систему оцінки менеджменту ефективності землекористування при визначенні переваг від використання земельних ресурсів для сільськогосподарського виробництва з багатоальтернативним поглядом на призначення та використання земельних угідь аграрних підприємств (с. 79-86).

У другому розділі «Сучасний менеджмент ефективності землекористування аграрних підприємств» автором проведено аналіз ефективності землекористування в системі менеджменту аграрного підприємства. Визначено зони землекористування за принципом агроекологічних та ґрунтових особливостей (с. 117-118). Узагальнено показники рівня екологічності сільськогосподарського землекористування аграрних підприємств (с. 122-123). Для оцінки екологічності функціонування аграрних екологічних систем запропоновано кількісно-якісну оцінку системи менеджменту ефективності землекористування (с. 134-142). Розглянуто показники, що уможливають оцінку ступеня екологічності виробництва аграрних підприємств на етапі моделювання виробничих процесів, до яких відносяться їх кількісні еквіваленти (с. 143-157).

У третьому розділі «Актуалізація менеджменту ефективності землекористування конкурентоспроможного аграрного підприємства» автором розроблено низку науково обґрунтованих та практично значущих рекомендацій щодо ефективного землекористування. Визначено критичну проблему ефективної організації землекористування при забезпеченні сталої конкурентоспроможності, що обумовило потребу в обґрунтуванні методики динамічного планування тактичних дій в довгостроковому плані, що забезпечують отримання синергетичного ефекту від оптимальної композиції господарської та інвестиційної активності аграрних підприємств (с. 175-178). З метою диференціації напрямів забезпечення підвищення ефективності

землекористування, визначено такий напрям інвестиційної активності аграрних підприємств як агроекологічне інвестування (с. 181-184). За результатами практичних рекомендацій розроблено алгоритм формування ресурсорієнтованого землекористування аграрного підприємства в рамках реалізації головних цілей системи управління (с. 193-195). Розраховано ефект від реінвестування основної продукції в поліпшення стану земельних ресурсів (с. 223-234).

Таким чином, результати наукового дослідження Кобченка М.Ю., представлені в дисертаційній роботі, достатньо обґрунтовані і мають наукову достовірність. Висновки за всіма розділами та загальні висновки є логічними та зрозумілими. Результати дослідження можуть бути використані у практичній діяльності сучасних аграрних підприємств з метою вдосконалення менеджменту ефективності землекористування. Назва дисертаційної роботи «Менеджмент ефективності землекористування сучасних аграрних підприємств» повністю відповідає її змісту, що підтверджується метою дослідження та вирішеними у процесі її досягнення завданнями.

4. Повнота викладу в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Основні наукові результати дисертації висвітлені в 33 наукових працях, із яких 10 статей – у наукових періодичних виданнях інших держав та у виданнях України, які включені до міжнародних баз даних, 1 стаття входить до НМБД Web Of Science, 16 – у інших наукових виданнях. Загальний обсяг публікацій становить 11,95 друк. арк., із них особисто здобувачеві належить 10,29 друк. арк., що дозволяє вважати виконаними положення п. 11 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167.

Положення дисертаційного дослідження, які складають наукову новизну, повною мірою висвітлені у наукових спеціалізованих виданнях та пройшли обговорення на науково-практичних конференціях. Сформульовані у дисертації наукові результати, висновки, рекомендації і пропозиції належать особисто автору, є його науковим доробком. Особистий внесок здобувача є достатнім.

5. Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Аналіз дисертації та наукових публікацій Кобченка Михайла Юрійовича, у яких висвітлені основні наукові результати дисертації, не дає підстав констатувати щодо допущення здобувачем порушень академічної доброчесності (академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації). Зокрема, дисертація містить посилання на джерела інформації за кожним випадком використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;

відповідає нормам законодавства про авторське право і суміжні права; відображає прагнення надати достовірну інформацію про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використані обґрунтовані методики досліджень і джерела інформації.

6. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертаційної роботи. Представлена дисертаційна робота, незважаючи на достатньо високий науковий рівень її виконання, характеризується наявністю певних недоліків та дискусійних положень, а саме:

1. В теоретичному розділі дисертації автору доцільно було б приділити більше уваги такій проблемі сучасних аграрних підприємств України як недостатність розвитку галузі тваринництва, про яку йдеться у табл. 1.1 (стор. 30). З тексту рукопису не достатньо чітко прослідковується власна позиція автора стосовно того, яка саме має надаватися підтримка – загальнокорпоративна, регіональна, державна тощо.

2. В підрозділі 1.2 (стор. 66-67 дисертації) автор узагальнив основні передумови управління ефективністю землекористування аграрних підприємств, а в наступних підрозділах дисертаційної роботи – надав за кожною проблемою конкретні пропозиції. При цьому робота значно виграла б, якби у ній знайшла місце більш розгорнута інформація щодо розвитку інноваційного потенціалу землекористування, адже останній формується під впливом не тільки зовнішнього, а й внутрішнього середовища сучасних аграрних підприємств.

3. При визначенні концептуальної моделі вибору режиму інтенсивності землекористування аграрними підприємствами з оптимальною агроекологічною інвестиційною активністю (рис. 3.1, стор. 177) автор не враховує поточні значення інноваційного, інвестиційного та трудового потенціалів сучасних аграрних підприємств, які не завжди через брак коштів, раціоналізаторських пропозицій або працівників, можуть провести технологічні зміни, що спроможні забезпечити максимальну віддачу.

4. Представлений на рис. 3.16 (стор. 230), 3.17 (стор. 232) дисертації однопараметричний аналіз чутливості інвестиційного проєкту аграрного підприємства з виробництва органічних добрив до зміни вартості сировини та потреби аграрного підприємства в інвестиційних ресурсах, доцільно було б продемонструвати на різних площах сільськогосподарських угідь та різних сівозмінах.

5. В рекомендаційному розділі автору слід було б більш виважено підходити до розгляду питань забезпечення конкурентоспроможності перспективного режиму менеджменту землекористування аграрного підприємства (у відповідності до рис. 3.14, стор. 219), оскільки забезпечення

сталості земельних ресурсів і забезпеченням конкурентоспроможності з альтернативними варіантами землекористування сучасного аграрного підприємства можуть бути різноцільовими завданнями.

7. Загальна оцінка роботи, її відповідність встановленим вимогам.
Дисертаційна робота Кобченка Михайла Юрійовича на тему «Менеджмент ефективності землекористування сучасних аграрних підприємств» є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, містить нові теоретичні узагальнення та науково-методичні підходи до вирішення актуального наукового завдання щодо менеджменту ефективності землекористування сучасних аграрних підприємств. Обрану тему дисертаційної роботи розкрито в повному обсязі, розв'язано поставлені завдання, досягнуто мету дослідження, отримано нові наукові результати, які мають теоретичне значення та практичну цінність. Дисертація містить теоретичні викладки та прикладні аспекти, що є характерним для наукових робіт такого змісту.

Дисертація Кобченка Михайла Юрійовича на тему: «Менеджмент ефективності землекористування сучасних аграрних підприємств» відповідає «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою КМУ від 06.03.2019 р. № 167, а її автор заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 07 «Управління та адміністрування» зі спеціальності 073 «Менеджмент».

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
заступник директора з науково-проектної
роботи – завідувач відділу земельних
відносин та природокористування
Національного наукового центру
«Інститут аграрної економіки»

О. В. Ходаківська